

ایران بار دیگر بر سر چهارراهی استراتژیک قرار گرفته است

به قلم عمر کرمی (/fa/experts/mr-krm-0/)

۲۵ ژوئیه ۲۰۱۸

همچنین دست‌یافتنی به

/ (English (/policy-analysis/iran-strategic-crossroads-again

العربية (/policy-analysis/ayran-tqf-mjddaan-amam-mftrq-trq-astratyj/)

درباره نویسنده

عمر کرمی (/fa/experts/mr-krm-0/)

عمر کرمی مدیر ضداطلاعات در شرکت امنیت سایبری سیکس‌گیل (Sixgill) در اسرائیل است. او پیش از این پژوهشگر مهمان در انستیتو واشنگتن بوده است و نیز مدیریت کارهای پژوهشی و تحلیلی نیروهای دفاعی اسرائیل در حوزه خاورمیانه را بر عهده داشته است.

تحلیل کوتاه

از آن‌جا که راهبرد رژیم در رویارویی با دستگاه دولت ترامپ همچنان ناستوار است آیا سیاست سنتی دومرحله‌ای آن یعنی آشوب‌انگیزی و خویشتن‌داری اوضاع را بدتر نخواهد کرد

علی خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی در سخنرانی «تام و جری» اش (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/when-the-ayatollah-cried-mouse>) در ماه رمضان (۲۳ ماه می) برای باقی ماندن ایران در توافق هسته‌ای خواسته‌هایش را از اروپا فهرست کرد. با گذشت دو ماه از آن زمان هیچ کدام از آن خواسته‌ها برآورده نشده است – از جمله بالاترین آن‌ها یعنی ایستادگی در برابر آمریکا و جبران خسارت ایران.

با کمتر از یک ماه که به بازگرداندن بخشی از تحریم‌های ایالات متحده (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/iran-after-the-jcpoa-withdrawal-part-2-shaping-tehrans-response>) باقی مانده تهران بار دیگر خود را بر سر یک چهارراه استراتژیک می‌بیند که با آن آشناست. با وجود تبادل آتش و خشم توئیتی میان حسن روحانی و رئیس‌جمهور ترامپ پاسخ‌های رژیم به فشار فزاینده آمریکا به روشنی بی‌اثر است.

راهبردهای ناکام بر ضد ترامپ

اگرچه همه تصمیم‌های نهایی در باب سیاست خارجی ایران را خامنه‌ای می‌گیرد اما پیش از آن که بیشتر این تصمیم‌ها گرفته شوند یک فرایند پیچیده در قوه مقننه و مجریه که به شیوه‌ای شگفت‌آور متکثر است زمینه آن را فراهم می‌کند. سال گذشته که ترامپ به قدرت رسید و قصد خود را برای خروج از توافق هسته‌ای و افزایش فشار بر ایران تکرار کرد می‌شد حدس زد که مجموعه‌ای از کمیته‌ها و شوراها یک‌سره دست اندر کار رهنمود دادن به خامنه‌ای در باب بهترین پاسخ‌راهبردی به آن‌اند. با بررسی رفتار ایران از آن زمان می‌توان پایه‌های اصلی آن راهبرد را تشخیص داد – و این که ناکامی آن تا کجاست.

تفرقه‌افکنی میان واشنگتن و اروپا در سال ۲۰۱۷ علی‌اکبر صالحی رئیس سازمان انرژی اتمی ایران به نادرستی پیش‌بینی کرد که: «اگر آمریکا توافق را کنار بگذارد به احتمال زیاد اروپا پیروی نمی‌کند [و] آمریکا تنها می‌ماند.» تهران که از مذاکرات گذشته‌اش با غرب درس‌هایی آموخته به گفت‌وگوهای خود با اروپا با این امید ادامه داد که چشم‌انداز حفظ توافق هسته‌ای آنان را برانگیزد که در برابر تحریم‌های آمریکا با جدیت ایستادگی کنند.

اما اروپا تاکنون چنین نکرده و به نظر می‌رسد که در برابر برنامه‌های واشنگتن برای اجرای دوباره تحریم‌ها توانایی یا شاید اراده مقاومت

کارآمد نداشته باشد. چند سال پیش روحانی حرفی زد که مشهور است: «داد و ستد [ما] با اروپا به جای امریکا شبیه وضع آدم فقیریست که وقتی نمی‌تواند مرسدس بنز بخرد پیکان می‌خرد» - پیکان اتومبیلیست ارزان و محبوب در ایران بنا بر این اگر مردم ایران اشاره اخیر اروپا به جبران بخشی از خسارت‌های تحریم‌ها! «بسیار کم و بسیار دیر» بدانند روحانی شگفت‌زده نخواهد شد.

هماهنگی با روسیه و چین روحانی چندی پس از رهبری مذاکرات ایران با اروپا (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/risk-and-reward-what-iran-learned-after-a-decade-of-nuclear-talks>) در سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۵ افسوس خورد از این‌که چرا برای جلب حمایت دیپلماتیک روسیه و چین کار چندانی نکرده است و پذیرفت که به کمک آن‌ها تهران «گرفتاری کمتری می‌داشت». در ماه‌های اخیر مقامات ایرانی به دنبال گسترش روابط خود با پکن و مسکو بوده‌اند و از آن خطای یادشده درس‌هایی آموخته‌اند با این هدف که به قول علاءالدین بروجردی رئیس کمیته سیاست خارجی مجلس در آن زمان به «خنثی‌سازی و کاهش تاثیر تحریم‌های آمریکا» بپردازند. با این‌همه حمایت آن‌ها چندان که به آن امید بسته بودند سودمند نبود از جمله به این دلیل که هر دو پشتیبان خیالی منافع سیاسی و اقتصادی بسیار بزرگتری دارند که می‌باید به فکر آن‌ها باشند.

حتی اگر روسیه و چین در آینده بیش از این هم مایه بگذارند وابستگی روزافزون کشور به آن دو می‌تواند مایه زبان‌های ایدئولوژیک و سیاسی برای رژیم شود. روزنامه *کیهان* یکی از بلندگوهای خامنه‌ای به تازگی با اندیشه به زوال بالقوه مشروعیت و استقلال جمهوری اسلامی ادعا کرد که آن شعار انقلابی مشهور «نه شرقی نه غربی» به این دلیل کهنه شده که مفهوم «شرق» تغییر عمده‌ای کرده است. این روزنامه می‌خواست برای این تناقض وجهی بتراشد که روسیه متحد ایران بر ضد آمریکاست بنا بر این تماس و رابطه با آن اشکالی ندارد.

جلوگیری از فشار آمریکا رچه تهران کوشیده است با راه‌اندازی‌های جدید در برنامه هسته‌ای خود آن را بزرگتر از آنچه هست نمایش دهد اما اعلام این برنامه‌ها آن هراسی را که ظاهراً انتظار بود ایجاد کند به وجود نیاورد. حتی تهدیدهای پی‌درپی به ده برابر کردن توانمندی کشور در غنی‌سازی اورانیوم هم دیگر در جامعه بین‌المللی توجه چندانی برنمی‌انگیزد. این تهدیدها دیگر عادی شده‌اند. حاصل تلاش تازه روحانی برای واداشتن آمریکا به عقب‌نشینی - با تهدید به آغاز «مادر همه جنگ‌ها» و بستن تنگه هرمز - جز این نبود که رئیس جمهور ترامپ را واداشت که به شیوه خود با تهدیدهای بیشتر پاسخ بگوید.

تثبیت رژیم از جمله با کاهش اختلاف‌ها و تدبیرهای دیگر کشاکش‌های علنی حسن روحانی با سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در اولین سال ریاست جمهوری مایه چنددستگی در دستگاه رهبری ایران شد. اما این روند در هفته‌های اخیر از زمانی که رئیس‌جمهور در برابر واشنگتن روشی پرخاش‌جویانه در پیش گرفت دگرگون شد. وی از اقدامات ایران در عراق سوریه و لبنان دفاع کرد و بنا به گزارش‌ها پذیرفت که به خواست خامنه‌ای برخی از اعضای کابینه خود را برکنار کند. هرچند برخی ممکن است ادعا کنند که این تاکتیک به اتحاد مردم ایران خواهد انجامید و مانع از آن خواهد شد که واشنگتن راهبرد «تفرقه‌بینداز و حکومت کن» را در پیش گیرد اما زبان عمده‌ای نیز در بر دارد و آن آسیب دیدن شهرت‌ست که روحانی به عنوان میانه‌رو کسب کرده بود و سبب جلب حمایتی برای او در میان کشورهای اروپایی شده بود. برای نمونه تهدیدهایش در اوایل این ماه در هنگام دیدار از پایتخت‌های اروپایی در باب جلوگیری از جریان صدور نفت منطقه که بدون شک برخی از میزبانان‌اش را نگران کرد.

افزایش مقاومت اقتصادی رهبر ایران در سخنرانی‌های اخیرش بارها خواسته خود را برای دنبال کردن «اقتصاد مقاومتی» و افزایش خودکفایی کشور تکرار کرده و در سخنرانی ماه رمضان یادآور شد که ایران به برپایی «ستادهایی در مراکز اقتصادی» برای مقابله با «اتاق جنگ دشمن در وزارت خزانه‌داری» نیاز دارد. با این‌همه برنامه‌های کلان تهران برای درافتادن با تحریم‌ها از راه تدبیرهای متقابل اقتصادی - مثل تلاش برای مبارزه با فساد و مدیریت بهتر نقدینگی و ذخایر ارزهای خارجی - در حال بی‌رنگ شدن است و با توجه به سقوط بی‌سابقه ارزش ریال و شمار فزاینده شرکت‌هایی که اعلام می‌کنند دیگر نمی‌خواهند با ایران معامله داشته باشند رویکرد رژیم برای «بسج مردم زیر یک پرچم» ممکن است نتواند جلوی تبدیل اعتراض‌های عمومی کنونی به یک آشوب سراسری را بگیرد.

چشم‌انداز: راهبرد نو یا نیرنگ نو

تبادل تهدید میان روحانی و ترامپ و نزدیک شدن تحریم‌های سنگین احتمالاً تصمیم‌گیرندگان ایرانی را وادار خواهد کرد که همان دوراهه اساسی خود را بازنگری کنند: یعنی آیا باید با شدت بخشیدن به وضعیت و تلافی شدید فشار آمریکا را کاهش دهند یا خوبستواری کنند تا نگذارند کشورهای غربی با یکدیگر بر ضد ایران متحد شوند - رهیافتی که می‌تواند دریافت جبران‌های اقتصادی از سوی اروپا را برای ایران محدود سازد. تجربه‌های گذشته نشان می‌دهد که رفتار جمهوری اسلامی در چنین وضعیت‌هایی

پیش‌بینی‌ناپذیر است. رژیم گرچه اغلب از خطر کردن (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/will-iran-retaliate-against-u-s-sanctions>) می‌پرهیزد گاهی هم به کارهای حیرت‌انگیزی دست می‌زند مانند نقشه‌کشی برای بمب‌گذاری در واشنگتن یا پاریس یا راکت‌اندازی به مرزهای شمالی اسرائیل (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-miscalculated-escalation-in-the-golan>).

در مواردی که تهران مسیر تهاجمی برگزیده به زودی کوتاه آمده تا مبدا ثبات رژیم به خطر افتد امروزه به نظر می‌رسد که رهبران ایران به خوبی آگاه‌اند که هرگونه افزایش درگیری نظامی می‌تواند دولت ترامپ را به دادن پاسخی از همان جنس برانگیزد از این رو بعید است در واکنش به فشار آمریکا دست به کارهای شتاب‌زده و رو در رو بزنند با این‌همه ممکن است گروه‌های شیعی دست‌نشانده خود را بر ضد نیروهای آمریکایی (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/deconstructing-and-counter-irans-threat-network>) به کار گیرند – همان اقدامات «منطقه خاکستری» که به طور سنتی به آن دست می‌زنند

با نگاهی به آینده اکنون پرسش این است که چه چیزی ممکن است ایران را وادارد که از الگوهای رفتاری گذشته خود دست بردارد و با در پیش گرفتن رفتاری جسورانه به استقبال تنش مستقیم برود عامل اصلی چنان تصمیمی چه‌بسا درک تهران از وضع اقتصادی خود است – به‌ویژه تأثیرهایی که مشکلات اقتصادی می‌تواند بر ثبات رژیم داشته باشد اگر آیت‌الله‌ها تهدید ناآرامی‌های داخلی را جدی بگیرند ممکن است بکوشند توجه مردم را به سوی «دشمن خارجی» بکشانند هدف چنین رویکردی رسیدن به دو نتیجه خواهد بود: اول بسیج مردم زیر پرچم رژیم و همچنین به نمایش گذاشتن این‌که رژیم از پس هزینه‌های بالا بردن درگیری‌ها بر خواهد آمد و دوم تفرقه‌افکنی میان واشنگتن و جامعه بین‌المللی است که چه‌بسا نگران تأثیر اقتصادی بحران در خلیج فارس باشد

**عمر کریمی مدیر ضداطلاعات در شرکت امنیت سایبری سیکس‌گیل (Sixgill) در اسرائیل است او پیش از این پژوهشگر مهمان در انستیتو واشنگتن بوده است و نیز مدیریت کارهای پژوهشی و تحلیلی نیروهای دفاعی اسرائیل در حوزه خاورمیانه را بر عهده داشته است*

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Iran Takes Next Steps on Rocket Technology

فوریة ۲۰۲۲ ۱۱

Farzin Nadimi

(/policy-analysis/iran-takes-next-steps-rocket-technology)

BRIEF ANALYSIS

Saudi Arabia Adjusts Its History, Diminishing the Role of Wahhabism

فوریة ۲۰۲۲ ۱۱

Simon Henderson

(/policy-analysis/saudi-arabia-adjusts-its-history-diminishing-role-wahhabism)

ARTICLES & TESTIMONY

Podcast: Breaking Hezbollah's Golden Rule

فوریه ۲۰۲۲

Matthew Levitt

(/policy-analysis/podcast-breaking-hezbollahs-golden-rule)

TOPICS

(/policy-analysis/nzamy-w-amnyty/) نظامی و امنیتی

(/policy-analysis/anrzh-y-w-aqtsad/) انرژی و اقتصاد

(/policy-analysis/mn-ashah/) منع اشاعه

REGIONS & COUNTRIES

(/policy-analysis/asrayy/) اسرائیل

(/policy-analysis/ayran/) ایران